

Keleti népek a honfoglalók között (2)

ED Ferenci - 2008.01.27 23:08

A honfoglalókkal érkezett keleti muszlim népek részt vettek az új állam létrehozásában, később a magyar királyok legfontosabb alattvalói lettek...

ELTITKOLT TÖRTÉNELEM

3.

Keleti népek a honfoglalók között

2. rész

A honfoglalást követő letelepedés és a nyugatra-keletre irányuló hadjáratok idejéből egyelőre kevés olyan megbízható forrás áll rendelkezésünkre, melyekből a korabeli muszlimok vallási viszonyaira következtethetnénk. Ennek többféle oka is van. Az egyik az, hogy a kutatók eddig nem igen jeleskedtek a források feltárásában, bár a jelek szerint lenne mit bemutatni. Ezt látszik igazolni, egy a mai Spanyolország területén felbukkant adat, amely azt bizonyítja, hogy a kalandozókkal az andalúziai iszlám államba eljutott magyarországi muszlimokat barátságosan fogadták és nem akarták visszaengedni hazájukba. Ők azonban a marasztalás ellenére, visszatértek családjukhoz. Később egy onnan származó muszlim utazó, Abu Hámid Al-Garnáti látogatott Magyarországra. [1] Az, hogy al-Garnáti felbukkanásában volt-e szerepe az idézett kalandozóknak, nem ismerjük. Azt viszont tudjuk, hogy a magyarországi muszlimok nagy valószínűséggel folyamatosan kapcsolatot tartottak nemcsak a magyarság korábbi szálláshelyén élő, illetve szomszédos népekkel, de más muszlim területek lakóival is.

A keresztény Nyugat érdeklődési köréből a már korábban tárgyalt, tájékozatlansággal vegyes rosszindulat szinte teljesen kizárja a muszlimokat, a magyar államban pedig ebben a korban még nem készültek feljegyzések, okmányok. Adorján Imre megállapítása szerint a formálódó állam szerkezetéről, vallási sokszínűségéről, a letelepítettekről azonban a vezetőknek és az alárendelteknek egyaránt tudomása lehetett. Az határozottan állítható, hogy kizárólag az „állam” szolgálatában végzett tevékenység és a vezér(ek)hez való hűség számított - nyelvi, faji vagy vallási hovatartozástól függetlenül. [2]

Érdemes elgondolkodni azon, hogy ez teljesen megegyezik azzal, amit az iszlám tanít a muszlimoknak a nem-muszlimokhoz való viszonyáról. Az iszlám szerint ugyanis ennek a kétoldalú kapcsolatnak a kölcsönös figyelmen és a tolerancián kell nyugodnia. Békében, egymást kölcsönösen védelmezve kell a népeknek együtt élniük. Nem szabad különbséget tenni a bőrszín, a nyelv vagy valami hasonló alapján. Sehol a Koránban, vagy a prófétai hagyományokban nem fordul elő az osztály, származás, vagy vagyon miatti felsőbbrendűség. Az iszlám szerint az állam célja igazságosan igazgatni, megteremteni a biztonságot és védeni az összes állampolgárt, összhangban Isten rendelkezéseivel, a Korán utasításaival. A vallási és nemzeti kisebbségek problémája még fel sem vetődött, amikor a Koránban ez a törvény már megjelent. [3]

Amíg a magyar uralkodók elég erősek és határozottak voltak ahhoz, hogy szembeszálljanak a nyugati, missziós áruhába öltöztetett térítési törekvésekkel, a csatlakozott muszlim népek meghatározott jogaikkal szabadon élhettek a középkori Magyarországon - természetesen az uralkodónak járó szolgáltatások teljesítésének feltétele mellett. Ebből következik, hogy az iszlám nyomait addig követhetjük történelmünkben, amíg erős a magyar királyok hatalma. A

magukat még az Árpád-házi királyok alatt is muszlimoknak valló kálizokra gondolva feltételezhetjük, hogy az iszlám évszázadok alatt sem pusztult ki. A későbbi századok okmányaiból pedig pontosabb és részletesebb képet alkothatunk az ország egyes részein élő népek vallásáról, bár ekkor már a keresztény papok és írástudók vallási indíttatású bírálatait (ellenszenvét!) is magukon hordozzák az írásos források.

A magyar népre vonatkozó régi, írott források közül Ibrahim ibn Jakub al Israil, spanyol származású, arabul író zsidó kereskedő és utazó híradása érdemel figyelmet. Ő az, aki 955-56-ban Kijevből hazájába tartva leírta a prágai vásárt, ahová a „törkök országából (ti. Magyarországról) muszlimok, zsidók és türk kereskedők jöttek”, hogy áruikért rabszolgákat, önt és prémeket cseréljenek. A muszlimokat a kutatás általában a honfoglalókhöz csatlakozott kálizokhoz sorolja. Feltehetően ők közvetítették az arab világkereskedelem áruit hazánkba, s ez magyarázza a hazánkban talált arab feliratú dirhemek megjelenését. Ez a leírás azért fontos, mert a „népi tarkaságunk tényét, másrészt a befogadás államalkotói bölcsességét” reprezentálja a 10. századból. [4]

Népünk, amely a nemzetté válása során mindig toleránsan viselkedett másokkal szemben, képes volt befogadni, és asszimilálni a vele kapcsolatba kerülő más etnikumokat. „...Árpád magyarjainak zöme törökös, ázsiai magyar, tehát a hunokkal egyazon területről való volt, s talán egyazon népből származott...” - írja László Gyula. [5] Géza és elődei birodalmában éppen úgy helyet kaptak a különféle török és iráni nyelvjárást beszélő népek, népcsoportok, mint első királyunk, István országában. Történt ez annak ellenére, hogy más és más volt műveltségük, kultúrájuk, a szokásaik, a nyelvük és természetesen a vallásuk is. A különböző vallásúak jelenlétét az I. István korából ránk maradt Intelmeknek, a vendégekről és az idegenekről szóló, VI. fejezete tartalmazza. Ebben megtaláljuk az idegenek befogadásának hatalompolitikai indoklását, bizonyítékát.

I. István király – valószínűleg 1020 és 1031 között keletkezett – intelmei Imre herceghez, a röviden csak Intelmeknek nevezett mű, a nyugati állameszmétől eltérő, sajátos magyar állapotot tükröz, ugyanakkor kifejezési módjában és felhozott példákban a nyugati ízlésnek is megfelel. „A vendégek befogadásáról és gyámolításáról” szóló VI. fejezete, nem utal új jövevényekre, tehát valószínűleg a korábban csatlakozott népekről van benne szó. „A vendégek s a jövevények akkora hasznat hajtanak, hogy méltán állhatnak a királyi méltóság hatodik helyén... Mert amikor különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb nyelvet és szokást, különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pöffeszkedéstől elrettenti. Mert az egy nyelvű és egy szokású ország gyenge és esendő. Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakarattal gyámolítsad és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak. Ha pedig le akarnád rombolni, amit építettem, vagy szétszórni, amit összegyűjtöttem, kétségkívül igen nagy kárt szenvedne országod. Hogy ez ne legyen, naponta nagyobbítsad országodat, hogy koronádat az emberek nagyságosnak tartsák.” [6]

A történészek, a keresztény hittudósok általában igyekeznek jó színben feltüntetni, felmagasztalni első királyunk tetteit, törvényeit. Horváth János veszprémi kanonok 1817-ben közölt tanulmányában például arra hívja fel a figyelmet, hogy I. István törvényeinek latin terminológiája nem csupán az európai műveltségű papi értelmiség társadalmi-politikai gondolkozásában megrögzött fogalmak gépies alkalmazása a magyarországi viszonyokra, hanem I. István korát jóval megelőző fejlemények is kifejezésre jutottak ezekben az első törvényekben. István király I. törvénykönyvének bevezetésében a következő áll: „...mivel minden nép (gens) saját törvényei szerint él, azért mi is... országunkat (monarchiam) kormányozván... törvényhozó elmélkedéssel meghatároztuk népünk számára (nostre...genti): miképpen éljen tisztességes és békés életet.” Abból az elvből, hogy minden nép (gens) saját törvényei szerint él... következnek, hogy István országában... a kisebb közösségek (pl. káliz-böszörmények, dunai bolgárok...) régi szokásjogaik szerint élhettek. Adorján Imre szerint az egész „pogány” nép keresztény hitre térítéséről volt szó, emellett a muszlimok megtérítése másodlagos kérdéssé vált. [7]

A tények azonban makacs dolgok. A krónikások ugyanis feljegyezték, hogy I. István a Beregben élő muszlim vallású „fekete magyarokat” (ti. a kabarokat) fegyverrel térítette a kereszténységre és határvédelmi szolgálatra rendelte ki őket. [8] Ebből az következik, hogy a törvényalkotás és annak végrehajtása valószínűleg nem mindig esett egybe. Ha a király érdeke úgy kívánta betartotta a saját törvényeit, előírásait. Ha viszont más volt az érdeke, nem vette figyelembe, felrúgta a törvényeket. Nyilván jól tudta, hogy a csatlakozott és letelepedett népek mennyire szükségesek a hadsereg soraiban, a gyepűvédelemben, a vámszedésben, a pénzügyek kezelésében, a kereskedelemben, azaz mekkora hasznot hajtanak a magyar államnak. A túlzott fellépés a muszlimokkal szemben alighanem veszélybe sodorta volna az egész országot és a királyságot is.

Nem véletlen tehát, hogy az Intelmek VIII. fejezete, melynek címe: „A fiak kövessék az elődöket” így szól: „Mert nehéz lesz megtartani e tájon királyságodat, ha szokásban nem utánzod a korábban királykodó királyokat... Ezért hát kövesd szokásaimat...”, vagyis Magyarországot az előző uralkodók mintájára, a vezérek szokását követve „magyar módon” kell kormányozni. Figyelemre méltó a keresztény teológiából vett indokolás is: „Aki ugyanis megveti, amit megszabtak atyai elődei, az isteni törvényekre sem ügyel.” Ezzel a kifejezéssel próbálja az író a keresztény egyház által is elfogadhatóvá tenni az Árpád-házi ősök kormányzási hagyományait. [9]

I. István utódai követik is az Intelmekben és az első törvényben leírtakat, nem lépnek fel erőszakos térítő szándékkal a muszlimokkal szemben, a keresztény történészek állításaival ellentétben nem hoznak létre egy egynemű, teljesen keresztény államot! A muszlimok megtarthatják hitüket, kiváltságaikat, ezért a magyar királyok századokon keresztül sikeresen kormányozzák a különféle nyelvű, szokású és vallású alattvalóikat. A jog megbízhatóságát és alkalmazását azok a szabadságlevelek tanúsítják, amelyeket a magyar középkor uralkodói az ország legkülönbözőbb kisebbségei részére bocsátottak ki, s amelyek a muszlimok jogainak megőrzése révén nyelvük és etnikumuk, illetve nagy valószínűséggel vallási közösségeik

fennmaradását is biztosították. Ennek köszönhetően éltek például a fejér-megyei besenyők még a 14. században is saját besenyő ispánjuk alatt, a Csanád megyeiek kiváltságait pedig még Nagy Lajos, sőt Zsigmond király is megerősíti az ő külön „besenyő jogukra” való hivatkozással.

A jog megbízhatóságát és alkalmazását illetően Adorján Imre egy példát is említ, ami I. István király kis legendájában olvasható: „hatvan férfi a besenyők közül... minden felszerelésével, nevezetesen rengeteg arannyal, ezüsttel és az ékességek sokféle fajtájával megrakott szekereken elhagyva a bolgárok vidékét, Pannónia határai felé közeledett.” A magyarok megtámadták és kirabolták őket, de a király elé tárták bajukat, és az önkényeskedő „vendégpusztítók” hadnagyát a király megbüntette. A bizánciak elől menekülő, iszlám-hívő besenyők tehát már első királyunk országában menedéket kaptak és igazságszolgáltatásban részesültek. István tehát ez esetben úgy cselekedett, mint ahogy azt fiának az Intelmekben meghagyta. [10]

Az Árpád-kori muszlimok közös jellemzője volt, hogy különböző helyekről és különböző időpontokban önkéntesen telepedtek be az országba. A korabeli leírások szerint kétféle jogállásban éltek: vagy határőrként teljes vallásszabadságban, vagy az iszlám vallást titokban gyakorló polgári lakosként. [11] Az előbbiek valószínűleg az ország szélén, nagyobb területen élő szerémségi kálizokkal voltak azonosak. Míg az utóbbiak, az ország városaiban és falvaiban szétszórta, a keresztényekkel együtt élő többi kálizok voltak. [12] Ezek a muszlimok a magyar állam közigazgatási rendszerének kialakulásával és megerősödésével párhuzamosan egyre nagyobb számban jelentek meg a legfontosabb államigazgatási, kereskedelmi és pénzügyi területeken. A 11-12. századra a pénzügyigazgatás és bizonyos vonatkozásban még a kereskedelem is muszlim népek kezében összpontosult. Az 1092 évi szabolcsi zsinat a kereskedőket kifejezetten az izmaelitákkal azonosította, [13] de a szaracén vagy böszörmény elnevezés is ismert volt. Egy 1111. évi adat szerint pedig a királyi kincstár ügyintézőit „magyarul” káliznak hívták, Kálmán király okleveléből tudjuk, hogy ők voltak például a királyi kincstár vámszedői, [14] illetve a pénzverés és a pénzforgalom irányítása is muszlim bérlők kezén volt.

Karácsonyi János úgy véli, hogy már Kálmán törvényei előtti források az „izmaelita” elnevezéssel különböztetik meg a Magyarországon élő síitákat a szunnitáktól. [15] A különféle forrásokat vizsgálva viszont azt látjuk, hogy az elnevezések gyakran változnak, felcserélődnek. Valószínű, hogy a muszlimok nagy számban és fontos pozíciókban való megjelenése hozta magával a helyi jellegű, „magyaros” (szerecsen, illetve böszörmény) elnevezéseiket is. A latin Saraceni, Sarraceni, Sarateni szavaknak a magyar szerecsen (vagy szerecsen) szó felel meg, és a magyar forrásokban először 1138-ban bukkan fel „Scerecin” formában. A középkorban ez nem a fekete bőűeket jelentette, hanem az iszlámhoz tartozókat. A források gyakran felcserélik az izmaelitával. Anonymus a Pesten letelepített kálizokat nevezi izmaelitáknak, majd egy 1218-ban keletkezett irat ezek leszármazottjairól a „saraceni de Pest” kifejezést használja. A Győr megyei Szerecsen falu helyneve is besenyő-muszlim lakosságra utal. [16] A „szerecsen” szó az arab „sarakijume”, „sarakina”, illetve a régi török nyelvből ismert „sark”, vagyis Kelet-et jelentő szóból eredeztethető. [17]

Ugyancsak muszlimokat jelöl a magyar helységnevekben ma is sokszor használt „böszörmény” szó. Például Hajdúböszörmény, Böszörménytelek stb. A régi oklevelekben – mint például – II. Ottokár (1253-1278) pápához írt levelében is, latinosan „Bezzermini” alakban jelent meg. Más források a „Bissermini” kifejezést is használják. Az elnevezés eredetét tekintve az arab „muszlim” szóból származik, mely később a perzsa „muzulmán”, vagy „buzurmán”, illetve a török „müşlüman, müşülman” névváltozat [18] után, böszörmény szóalakban került a magyar nyelvbe. [19] A böszörményeket egyes források izmaelitákkal azonosítják. Vass Elődnél ezzel kapcsolatban azt olvashatjuk, hogy izmaelitának a bibliai „Izmael” leszármazottait nevezték, akik olyan vallási előírásokat követnek, mint a bor, a disznóhús tiltása stb. [20]

Jegyzetek, források:

- [1] Teljes nevén: Abu-Hámid Muhammad ibn Abdar-Rahím al-Garnáti al-Andaluszi. (Éveket töltött Magyarországon. A korabeli viszonyokról szóló könyvei magyar nyelven is olvashatók!)
- [2] Adorján Imre: Muzulmánok a magyarok közt. Fejér Megyei Pedagógiai Szolgálató Intézet, 1988.
- [3] Hammudah Abdulati: Fókuszban az iszlám. Ford.: Umm Ibrahim Kalloufi Virág. [Kiad: International Islamic Publishing House, Riyadh] 1995.
- [4] Magyarra lett keleti népek im.
- [5] László Gyula: Múltunkról utódainknak. Püski Kiadó Bp., 1999. (I. köt. 120. old.)
- [6] Adorján Imre im.
- [7] Adorján Imre : im.
- [8] Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Kötet. Budapest. Akadémiai, 1966.
- [9] Adorján Imre im.
- [10] Adorján Imre im.
- [11] Györffy György im.
- [12] Czeglédy Károly: Az Árpád-kori mohamedánokról és neveikről. In.: Névtudományi előadások: Nyelvtudományi Értekezések, 70. sz
- [13] Adorján Imre im.
- [14] Vass Előd: Goldziher Ignác és az iszlamlógia Magyarországon. In.: Goldziher Ignác: Az iszlám. Tanulmányok a mohamedán vallás köréből. Budapest. Magvető, 1980.
- [15] Karácsonyi János: Kik voltak és mikor jöttek hazánkba a böszörmények vagy izmaeliták? In: Értekezések a Történeti Tudományok Köréből ÉTK. XXIII. 7. Budapest, 1913.
- [16] Adorján Imre im.
- [17] Egy másik magyarázat szerint, a szaracén, vagy szerecsen szó elterjedését Beda Venerabilisnek (meghalt: 735) köszönhetjük. Ez a koraközépkori észak-európai tudós, „Biblia-kutató”, aki a muszlimok eredetét bibliai források alapján igyekezett meghatározni, állítólag úgy gondolta, hogy a „szaracénok” Ábrahámnak és Sárának az izmaelita leszármazottai. Vagyis Sára fiai, azaz „szaracénok”!
- [18] A perzsa eredetű elnevezésről, illetve a névváltozatok kialakulásáról már a II. világháború előtt megjelent Pallas Nagy Lexikon is magyarázatot ad. Sajnálatos módon ezt a későbbiek során megjelent hazai kézikönyvek nem vették, nem veszik figyelembe és következetesen helytelen meghatározásokat használnak az iszlám vallás követőinek említésekor.

[19] Az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent Magyar történelmi fogalomtár című könyv - egyebek mellett - például azt írja erről: „A bösörmények, buzurmánok a különböző etnikai eredetű muzulmánok összefoglaló népeve a középkori Magyarországon.

[20] Vass Előd im.

forrás és más kapcsolódó írások:

http://tudos.virtus.hu/?id=detailed_article&aid=37552

Tudós Virtus

Félrevezethető népnek nincs hazája